

Таким чином, історія становлення особистості в романі К.Е.Францоza «Мошко з Парми» ускладнюється діалектичним процесом асиміляції, що супроводжується втратою та пошуком ідентичності, і завершується усвідомленням духовної сутності віри.

Література: Franzos 1880: Franzos Karl Emil. Moschko von Parma. Geschichte eines jüdischen Soldaten. — Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1880. — 311 S. Hubach 1986: — Hubach Sybille. Galizische Träume. Die jüdischen Erzählungen des Karl Emil Franzos. — Stuttgart: Hans-Dieter-Heinz Akademischer Verlag, 1986. — 216 S. Jakobs 1972: — Jakobs Jurgen. Wilhelm Meister und seine Brüder. Untersuchungen zum deutschen Bildungsroman. — München: Wilhelm Fink Verlag, 1972. — 326 S.

Притолок Светлана. Становление личности и процесс самоидентификации в романе Карла Эмиля Францоza «Мошко из Пармы».

В статье анализируется произведение Карла Эмиля Францоza «Мошко из Пармы. История одного еврейского солдата», в частности рассматривается специфика становления личности и процесса самоидентификации в условиях детерминирующего влияния поликультурной среды, акцентируется на амбивалентности развития религиозных чувств главного героя.

Ключевые слова: роман воспитания, становление личности, самоидентифікація, аукторіальний наратор, Карл Еміль Француз.

**Олександр Рокіцький, доц.
Наталія Рокіцька, доц. (Тернопіль)**

ББК 81.411.1-73 + 86.37-2

УДК 81`255.4=161.2:2

Перший україномовний переклад Біблії (до 110 річниці)

У статті висвітлено передумови та історію виконання першого повного перекладу Біблії українською мовою; зацентровано увагу на його актуальності, важливості та високому рівневі виконання; висвітлено жертовну і самовіддану працю авторів.

Ключові слова: перший переклад, Біблія, Старий Завіт, Новий Завіт.

Rokitskyi Oleksandr, Rokitska Natalia. To 110th anniversary of the first Ukrainian translation of the Bible.

The article deals with the premises of making the first complete translation of the Bible in Ukrainian, attention is drawn to its actuality, importance and high level of performance; there is explained the sacrificial and self-denying work of the authors.

Key words: the first translation, the Bible, the Old Testament, the New Testament

Переклад Святого Письма із стародавніх мов завжди був нелегкою науковою справою. Перед кожним перекладачем стояло завдання не лише правдиво передати повний зміст Біблії, її святий дух, а й одягнути Боже Слово в найкращі форми мови перекладу, що вимагало досконалого знання як стародавніх, так і сучасних мов. Щоб збагнути епоху й відчутти дух часу, в якому писалася Біблія, необхідно було дослідити сотні найдавніших текстів, пропустивши їх крізь релігійно налаштоване серце. Такі переклади пробуджували загальне зацікавлення не тільки до Св.Письма, але й до своєї живої мови, ставали для всього народу найкращим класичним взірцем літературної мови.

Так літературна англійська мова виросла на мові Біблії Вікклефа (1324–1384), чю працю продовжив Вільям Тіндаль (1477–1536). Його переклад був зразком для всіх подальших англійських видань Біблії. Переклад Мартина Лютера (1483 – 1546) розпочав і закріпив нову сторінку німецької літературної мови. Мова Лютерової Біблії стала загальнонімецькою. Подібне значення для французів мав переклад Біблії Жана Кальвіна (1509 – 1564). Як уся чеська інтелігенція вчилася своєї літературної мови з «Крالیцької Біблії» (1579 – 1593), так поляки виховувалися на мові «польської Вульгати» – Біблії Якуба Вуйка.

Так зване Остромирове Євангеліє, написане давньоукраїнською мовою, з'явилося на українських землях ще в XI ст. Начерково-буквені позначки цього письма були використані при створенні абетки церковнослов'янської мови. 1561 роком датується закінчення рукописної «Пересопницької Євангелії», а в 1563 – 1572 рр. з'являється славнозвісний «Крехівський Апостол». Перша повна друкована Біблія церковнослов'янською мовою з впливами української народної мови була видана на Волині у 1581

р. і відома під назвою «Острозька Біблія». Дуже популярними були так звані учительні Євангелії, що з'явилися з потреби наблизити Біблію до простого народу.

Високоосвічене українське духовенство того періоду дотримувалося загальнослов'янського «все православного» напрямку. Найяскравішим виявом цього була праця редакторів «Острозької Біблії». Зусиллями українських граматиків школи М.Смотрицького і лексикографів школи Є.Словинецького була змодифікована і устійнена сьгоднішня церковнослов'янщина, на якій і видана у 1663 році перша московська друкована Біблія. Як обгрунтовано стверджує один із відомих дослідників перекладів Св.Письма церковнослов'янською та українською мовою Олекса Горбач, українці дали східноцерковному слов'янству *textus receptus* Св.Письма, занехаявши водночас процес піднесення мови свого народу на п'єдестал літературної, як це тоді зробили чехи і поляки.

Порівняно високий тогочасний рівень освіченості забезпечував розуміння церковнослов'янської мови, тому потреба в перекладах Біблії на мову народну не була гострою і злободенною. На думку одного із найкращих перекладачів Біблії проф. Івана Огієнка (митрополита Іларіона), цей факт виявився фатальним для історії розвитку української літературної мови. Реально справа перекладу Св.Письма українською мовою віджила аж у середині ХІХст. Національне та духовне поневолення українців спонукало до рішучих дій. Поряд з літературним пробудженням відновлюється зацікавленість до перекладів на літературну мову Св.Письма.

Майже одночасно Григорій Квітка-Основ'яненко в Харкові та Маркіян Шашкевич у Галичині починають перекладати окремі фрагменти з Св.Письма. За переклади і переспіви Біблії бралися М.Максимович, В.Александров, П.Гулак-Артемівський, С.Руданський та інші. Т.Шевченко задумував переклад Євангелій. М.Костомаров був автором «Книги буття українського народу» – цього своєрідного Євангелія української національної духовності. Св.Письмо переписували і перекладали М.Гулак та О.Навроцький. У 1860 р. інспектор Ніжинської гімназії Пилип Мора-чевський, глибокий знавець живої української мови, переклав чотирикнижжя Євангелій та книгу "Діянь Апостольських" і відіслав переклад до Синоду, просячи дозволу на друк. Незважаючи на високу оцінку

перекладу російською Академією Наук, синод визнав: «что перевод Евангелий, сделанный Вами или другим кем либо не может быть допущен к напечатанию». Відтоді розпочалися нові гоніння на українську мову (Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р.) і лише в часі російсько-японської війни, коли українці щедро проливали свою кров за «царя і отечество», було дозволено часткове видання перекладу.

Перший повний переклад Біблії живою українською мовою зробили П.Куліш, І.Пулюй та І.Нечуй-Левицький. Починався цей великий труд у 1871 р. співпрацею перших двох авторів, а завершився за допомогою І. Нечуй-Левицького вже після смерті П.Куліша.

Перша зустріч 24-літнього студента-богослова і відомого письменника з Великої України відбулася за ініціативою останнього. П.Куліш зацікавився автором перекладу «Молитвослова» і був приємно вражений його широкою ерудицією, ґрунтовним знанням стародавніх мов, не по роках розважливим способом мислення, твердими ідейними переконаннями. Пізніше у своїх спогадах згадував І.Пулюй цю зустріч такими словами: «Навесні 1869 р. приїхав Куліш до Відня і прислав мені візитну картку, запрошуючи до себе. Того року кінчив я богословські науки на віденському університеті... Перша зустріч наша в хаті Куліша була не конвенціональна, а вельми сердечна. Куліш очарував мене своїм незвичайно широким світоглядом і великою щирістю до літературного діла в Галичині і своєю ніжністю в розмові. Пішла між нами розмова про національні відносини в Галичині, про те, як нам вести далше видавницьке діло, а потім про академічну громаду віденську і львівську. Була розмова і про переклад Св.Письма, над котрим Куліш вже працював, і про потребу народнього молитовника» [Студинський 1930: ХХІ].

Духовна спорідненість, спільність мети та однакове бачення шляхів її досягнення породили в їхніх серцях взаємну приязнь, що згодом, незважаючи на велику різницю у віці (26 р.), переросла у щирі і довготривалу дружбу. Запорукою їй була глибока взаємоповага та безмежна відданість національній ідеї, що полягала в активній праці для розвитку українського письменства і мови.

Унаслідок багатовікового чужоземного гніту український народ стояв на межі духовного і національного занепаду. Будили національну свідомість українців і Шевченкова муза, і Франкове слово.

Іван Пулюй згадував: «Під такий то час... бралися ми з покійним другом Кулішем до діла з думкою вибороти для погордженої «хлопської» мови почесне місце найперше в церкві і на амвоні, а потім ще й в науці»[ЦДІА України у Львові 1790: 5].

Жага знань та захоплення точними науками спонукали І.Пулюя після завершення богословських студій, всупереч волі батьків, відмовитися від прийняття священничого сану і продовжити навчання на філософському факультеті, де викладалися не лише гуманітарні, а й природничі науки. П.Куліш підтримав наукові зацікавлення здібного юнака, вбачаючи в ньому майбутнього вченого, що прославить Україну своїми відкриттями. Крім того, бажав затримати його у Відні задля реалізації свого давнього задуму — підготовки і видання українського перекладу Біблії.

Концепцію видання перекладів духовної літератури народною мовою І.Пулюй обдумував ще гімназистом. Для реалізації задуму заснував у 1869 р. товариство «Праця». Мета товариства умотивована в одному із листів до гімназіального товариша Данила Танячкевича, в якому між іншим читаємо: "Кождий наш чоловік знає, що ціль наша єсть: вибороти свому народови поважне становисько між іншими народами та не заржавілими списами чубатих дідів наших, а живим словом, русько-українською мовою»[Студинський 1930: XI]. Серйозність намірів він підтвердив виданням у 1869 р. «Молитвослова» накладом три тисячі примірників, половина з яких призначалася для українців, що служили в австрійському війську. Хоча перше видання було зладжене етимологічним правописом, церковні молитви – староруським і лише свобідні молитви та пісні мовою народною, воно стало значною подією в духовному житті українського народу. «Молитвослов» вийшов без духовної апробації, про яку І.Пулюй тоді навіть і не старався, побоюючись, що йому, вихованцю семінарії, на таке видання духовна влада не дозволить. І небезпідставно. Хоча рукопис виправленого молитовника вже у фонетичному правописі був готовий до друку

наступного року, друге видання через спротив церковників москвофільської орієнтації побачило світ лише у 1872 р.

У той самий час П.Куліш активно працює над перекладом Старого Завіту, видаючи його частинами у львівському часописі «Правда». Так, у 1868 р. видрукував він переклади двох «Мойсеєвих пісень» та двох «Давидових Псалмів». Останні опісля увійшли до «Псалтиря», виданого у 1871 р. під псевдонімом Павло Ратай. У цьому ж часописі вийшов у 1869 р. окремою відбиткою Кулішевий переспів Йова та окремою книжкою Мойсееве П'ятикнижжя. Про те, якої ваги надавав П.Куліш своїм перекладам, дізнаємося із його статті «Гадки при святкованню осьмих роковин Шевченкової смерти», де читаємо: «Незабаром увесь християнський мир довідається, що є на світі нова сім'я Християнська, п'ятнайцятиміліонна сім'я. Не зникли без сліду ті завзяті, що обороняли Польщу від Азійської хижої сили поти, поки Польща почала... з ворогом християнства на своїх оборонців змовлятись. Не розтеклись вони ні в ляцькому, ні в московському елементі, заховали живу пам'ять про свою знану в давній Європі славу, заховали свій світогляд серед напливу двох цивілізацій, не забули тої мови, що дала гасло до боротьби з вельможним ляцьким панством і озвались потужним голосом поезії на всю Слов'янщину... Коли не взнали ляцькі політики Українців за народ, як вони задзвонили в Шевченкову кобзу, то може взнають їх тепер, як вони з'являця, осіянні Божим Словом» [Студинський 1930: XI].

Кулішеві переклади Біблії, як пізніше і Пулюїв «Молитвослов», викликали шалену лють у частини духовенства москвофільської орієнтації, що категорично противилася введенню української народної мови в церковну літературу та обряд. Лише завдяки прихильному ставленню до цієї справи митрополита Спиридона Литвиновича вдалося Кулішеві уникнути великих неприємностей.

Однак не оминула ця участь І.Пулюя. Святоюрський отець крилошанин М.Малиновський, якому був переданий на рецензію рукопис переробленого для другого видання молитовника, прирік його на знищення. Вже тоді І.Пулюй виявив немало сміливості і тверду волю, ставши в обороні праведного діла. Його відповідь дволику борцеві з «українщиною і кулішівкою» була аргументованою і розвінчувальною. В своєму «Листі без коверти»

І.Пулюй, покликаючись на апостола Павла, стверджував: «Молитва тільки тоді годиться Господеві, коли із серця походить, і тільки тоді багата плодами. Хто, питаюсь, розумний, маючи на цілі зрушити людське серце, говоритиме до збору бесідою чужою, незрозумілою... Забороняти народові молитовник в його власній мові, а давати незрозумілий, значить, що годиться: нехай нарід розуміє молитву, як хоче» [Лист без коверти яко відповідь, 1871].

Рішучим публічним виступом проти рішення львівської консисторії на заборону друку та знищення рукопису І.Пулюй прагнув не тільки відстояти свою правоту і показати справжнє обличчя церковних функціонерів, але й, як писав в одному із листів до Андрія Січинського: «хочу показати та навчити священників, що нема чого фарисеїв боятись, що і на них єсть суд, та щоб не лякались явно одній правді кланятись» [Студинський 1930: XIX]. І справді, як зазначив К.Студинський, «своїми молитовниками поклав Іван Пулюй почин до дальших перекладів, якими цим разом на вдивовижу о.Малиновському занявся вже не укінчений богослов, але кружок визначних священників під проводом д-ра Сильвестра Сембратовича, пізнішого галицького митрополита» [Студинський 1930: XXII]. Високо оцінив уміння І.Пулюя відстоювати права української мови Іван Франко, зауваживши, що «Пулюй 1871 р. дав себе знати в руськім письменстві як дуже талановитий полеміст у дуже делікатній справі – вживання народного язика в церковних книжках» [Франко 1984: 31].

Як бачимо, шляхи цих двох великих українців не могли не перетнутися, а перетнувшись, вже не могли розійтись. Обпікшись на перекладі Нового Завіту, що був відхилений Лондонським Біблійним Товариством як такий, що здійснений з опосередкованого джерела, старослов'янської мови, П.Куліш вивчає старослов'янську і починає повторно переклад Старого Завіту. В особі І.Пулюя Боже провидіння послало йому помічника, що добре володів стародавніми мовами.

Їхня безпосередня співпраця над перекладом розпочалась у лютому 1871 р., другого дня після приїзду подружжя Кулішів до Відня. Цікавими є спогади про цей період, залишені І.Пулюєм: «Великий стіл перед нами увесь був обложений усякими бібліями і лексіконами чужих мов. Яко первовзір служило нам грецьке

видання лондонського біблійного Товариства. Coloniae Aegrippinae 1866. Turpis W. Hassel... Спочатку йшла робота дуже повільно; одна маленька сторінка за цілий день! Між нами йшли часто над виразами дискусії, змагання і кінчились нерозумінням, що вирішення питання відкладано на пізніше. Кожний з нас обдумував річ про себе, а через кілька днів починались нові розмови, в яких ми допевнялись одної цілі: якою має бути фотографія Св.Письма, щоби була вірна із грецьким первовзором і не споневірилася духові рідного слова... Поділили ми роботу між себе так, що Куліш наперед списував усе, що я перекладав із грецької мови, дбаючи більше про докладність, як про красу слова. Навпослі порівнювали ми цей переклад з церковно-слов'янським, російським, польським, сербським, німецьким, латинським, англійським і французьким. Впевнивши себе таким чином у вірності нашого перекладу, робили ми послідню редакцію красномовну... Щоби прискорити діло, я наважився покинути на якийсь час мої університетські науки і всі заробітки та й віддати увесь час для спільної праці.

Мабуть, при кінці березня 1871 р. виїхала Александра Михайлівна на Україну і з того часу жили ми з Кулішем в одній хаті, ні про що не думаючи, як про одну тільки працю. Раненько прикіпали ми до стола, працюючи аж до обідньої пори. Після обіду відпочивали не більш, як пів години, на проході в публічному саду, а після того брались знову до діла і працювали з маленькою перервою до 8-мої вечірньої години...

Так працювали ми, не розбираючи, чи будний день, чи свято, та одно тільки помишляючи, якби хоч Новий завіт докінчити. Але ж безустанна праця і городське життя, хоч помалу, та все більше підривали наше здоровля, як тая філя водяна підриває незаметно береги і ми, запримітивши це, надумались покинути Відень та їхати до чистого повітря на село... Ми умовились, що я маю докінчити Новий Завіт і переслати рукопис Кулішеві на Україну для редакції. Так і зробили. Куліш поїхав з початком травня 1871 року у свою Мотронівку, а я трохи пізніше до Грималова, до моїх батьків. Там переклав я послання апостолів Петра, Іоана і Юди та одкриття Іоана Богослова і послав рукопис Кулішеві дня 6 серпня 1871 року, який він одержав від російської цензури. Куліш редагував у Мотронівці, переписуючи те, що було перекладено у Відні, а в моєму грималівському перекладі не

тільки не перемінив нічого, але й відписав мені, що згоджується на всі переміни, яких вимагатиме стан літературної мови в Галичині, так що коли б діло дійшло до умови з лондонським товариством то останню редакцію Нового Завіту віддасть у мої руки»[Студинський 1930: XXVIII].

Як результат важкої і виснажливої праці ще в цьому ж 1871 р. вийшли друком у Відні окремими книжечками Євангелії від Матея, Марка, Луки та Івана. Перша книжечка вийшла без зазначення прізвищ перекладачів. Для навченого гірким досвідом П.Куліша було важливо дослідити реакцію на переклад як духовенства, так і громадськості. Попри різкі напади москвофілів та певну стриманість галицької інтелігенції в оцінці визначного факту появи церковної літератури народною мовою, лід було зламано. Книжечки з біблійними текстами, несучи в народ Боже Слово, будили почуття людської та національної гідності. Через брак коштів та відсутність людей, які б зайнялися цією важливою справою, повне видання Нового Завіту відкладалося з року на рік. П.Куліш продовжував працю над перекладом Старого Завіту, а І.Пулюй, завершивши у 1872 р. навчання, зайнявся науковою роботою у фізичних лабораторіях Віденського університету. В 1874 р. його запрошують до викладацької праці у Військово-морській академії м. Фіюме (тепер Рієка у Хорватії). Вже наступного року він одержує стипендію Міністерства освіти Австро-Угорщини для навчання і наукової праці у Страсбурзькому університеті.

Від 1874 до 1877 р. за дорученням П.Куліша справою видання Нового Завіту займався М.Драгоманов, але, не роздобувши необхідних коштів, так і не довів її до кінця. Здобувши у 1876 р. ступінь доктора, І.Пулюй повертається до Відня і вже наступного року укладає договір з Науковим товариством ім. Т.Шевченка у Львові про друк Нового Завіту, що однак через фінансові труднощі побачив світ лише у 1880 р. У 1885 р. Лондонське Біблійне Товариство викупило всі примірники, що залишились нерозповсюдженими від 1880 р., а також право на повсякчасне видання перекладу.

Не спиняючись на аналізі оцінок якості перекладу, зауважимо лише, що були вони не завжди об'єктивними. Особливо вражає критика Івана Франка, крізь яку проглядає неприязнь до одного із авторів перекладу — П.Куліша. Тому доречно навести

витяг з публікації в одному із найповажніших російських журналів «Вестник Европы», присвяченої огляду перекладів Св.Письма на українську мову від XVI ст. Згадуючи про переклади Куліша з 1869 р., про його «Псалтир» з 1871 р., автор, зокрема, зазначає: «По языку перевод г.г. Кулиша и Пулюя один из самых «простонародных»... и гораздо ближе к народной украинской речи, чем например известное издание «Нового Завета на русском наречии» к речи великорусской» [Студинський 1930: LXXIX]. Однак найкращим підтвердженням того, що переклад знайшов відгук у серцях українського громадянства по обидва боки Збруча, було багаторазове його перевидання (1887, 1893, 1901, 1903, 1906, 1909, 1912, 1913 рр.) у Відні та видання Всеукраїнської Спільки християн-баптистів у Харкові (1928).

На підросійську Україну Св.Письмо йшло нелегально, оскільки неодноразові спроби І.Пулюя через російське посольство у Відні добитися дозволу на його поширення в Російській імперії завершувалися категоричною відмовою.

Виданням Нового Завіту було довершено лише частину праці. І.Пулюй неодноразово закликав П.Куліша видавати Старий Завіт. Однак ще в 1878 р. отримав від нього таку відповідь: «А старого завіту Св.Письма нема вже на світі: розсердившись на львівських дурнів, що вони, мов глухі гаспеди, затулюють вуші від правди, взяв я та й вкинув свою працю в огонь» (ч. XLII) [Студинський 1930:37], а в іншому листі: «Я спалив Старий Завіт і через те ще, що не так треба було його перетовкмачувати, а таки простісенько з Лютера, потроху зазираючи в православне» (ч. XLIV) [Студинський 1930:40]. Немає причин не вірити цим словам Куліша, але не виключено, що наново зладжений ним переклад Старого Завіту був знищений пожежею у Мотронівці 6.09.1886 р. Як би не було, але П.Куліш працював над новим перекладом до останнього дня свого життя 2.02.1897 р., так і не завершивши його.

Від 1886 р. не без помочі «добрих людей» щирі стосунки між давніми приятелями розладналися власне через дурницю, через необдуманний вислів Куліша. Після його смерті, забувши про завдану образу, Пулюй доклав усіх зусиль, щоб титанічна праця його друга не пропала даремно.

Рукописи перекладу Св.Письма, як і інші твори, після смерті П.Куліша були передані його дружиною на зберігання до

музею Тарнавського. Останній доручив Нечуєві-Левицькому закінчити переклад Старого Завіту. У листі до М.Грушевського від 22.03.1889 р. І.Левицький писав: «Куліш, як показалось, не переклав цілої четвертини Біблії. Набрався я лиха, та й ще наберуся! Насиджуюсь над Біблією, як жидівський хусит». Ця праця забрала у письменника півтора року часу. Він переклав першу і другу книги Хронік, книги Ездри, Рути, Неємії, «Іудиф», «Товія», «Есфір», послання Єремії, Варуха, книгу пророка Даниїла, 1 – 3 книги Маккавеїв та інші.

На прохання Ганни Барвінок останню редакцію перекладу взяли на себе Марія та Борис Грінченки, однак через життєві обставини не змогли виконати цієї праці. У 1900 р. за дорученням української інтелігенції в Києві композитор Микола Лисенко розпочав переговори з І.Пулюєм щодо видання Біблії у перекладі П.Куліша та І.Нечуя-Левицького. Коли у жовтні 1901 р. І.Пулюй отримав копію перекладу, то британське Товариство купило вічне право на видання Старого Завіту, не бачивши самих перекладів, а покладаючись лише на слово Пулюя. Надіслані рукописи останній передав Товариству 24 січня 1902 р. Але тут з'ясувалося, що переклад зовсім не зредагований і не готовий до друку, а «Псалми» ще й не перекладені. Хоча за умовами контракту це входило в обов'язки п. Кулішевої та Нечуя-Левицького, щоб порятувати справу «став Пулюй хоч і так був обтяжений превеликою науковою і всякою іншою працею, доповняти і виправляти рукописи... Для доброго діла не жалував Пулюй і тепер свого здоров'я; він переложив «Псалми», зредагував п'ять книг Мойсея і поставив норми, після котрих мала робитись дальша редакція. З поручення Пулюя була передана біблійним товариством друкарська коректа, а потім і дальша редакція «Старого Завіту» священникові Слюсарчукові, приятелеві Пулюя. Нечуй-Левицький переложив майже четверту частину Старого Завіту і в його перекладах змінено тільки задля однастайности правопис... Друк Старого Завіту докінчено при кінці 1903 р., а ціле Св.Письмо вийшло з друку в січні 1904-го року. Так докінчено після довголітньої трудної праці літературне діло, що по всі часи чимало буде причинятись до освіти великих мас народу, і вже тепер творить одну з трівких підвалин для літературної мови руського народу, як того перекладачам бажалось, подібно, як колись

Лютерів переклад Біблії став підвалиною літературної мови і духовного відродження німецького народу» [Біографія професора електротехніки німецької технічної академії а Празі Івана Пулюя 1905: 2221].

Повне видання Біблії вийшло під назвою "Св'яте Письмо Старого і Нового Завіту. Мовою русько-українською. У Відні. Виданне Британського і заграничного Біблійного Товариства 1903 р."

Перший примірник перекладу Пулюю надіслав старенькій удові Куліша Ганні Барвінок. «І не знаю, що Вам сказати! – писала у відповідь Ганна Барвінок. – Бо нема слова, щоб виразно було тому чуттю, що моє серце почувало, побачивши в руках Старий і Новий Завіт... да ще у Кулішівці, у його власній хаті... Тяжко було б подумати, що чоловік бився 50 літ і так і слід його почез без Вашої підмоги великої. Казав один дуже освічений чоловік науковий: «Не було б Куліша, не було б і Біблії». А я тепер скажу: «Не було б Пулюя, не було б Біблії». Так у нас рідкі блюстителі добра і честі другого» [Пулюю 1905:62].

Усвідомлюючи велику вагу Божого Слова українською мовою для духовного і національного відродження українців, проф. І.Пулюю 20 січня 1904 р. звернувся до Головного управління в справах друку в Петербурзі за дозволом на розповсюдження Біблії на території Російської імперії, однак, як і 23 роки тому, відповідь була негативною. Тоді 30.06.1904 р. Пулюю звернувся до Академії Наук у Петербурзі з листом, в якому висловив жаль, що «в Росії тривають даліше такі пресумні відносини, що там вільно розширювати слово Боже на 40 мовах і діалектах, вільно мати Св.Письмо на рідній мові навіть Монголам і Татарам, тільки український нарід, хоч одновірний з московським, позбавлений царським указом 1876 року свого природного права мати в себе дома слово Боже на рідній мові...

Царським указом 1876-го року затамовано на Україні всенародню освіту, а закріпостивши нарід в духовній і соціальній неволі, загороджено перед ним всі шляхи всесвітної культури», писав І.Пулюю [Матеріяли про наукову діяльність Пулюя Івана 1905: 2222]. Додаючи до листа меморіал та переклад Біблії, автор висловлює надію на те, що його голос знайде відгомін у серцях благородних мужів науки. Вислав також Пулюю переклади

Св.Письма до університетських бібліотек у Петербурзі, Києві і Харкові, одначе відповіді не отримав. Довідавшись, що з початком 1905 р. президентом спеціальної комісії, яка має переглянути цензурні закони, призначено Кобеко, вислав І.Пуллой на його ім'я меморіал в обороні українського слова, а також просив дозволу розповсюджувати між пораненими і недужими солдатами-українцями в Манжурії «Псалми» українською мовою. З подібним проханням звернувся до японського генерала Ногі і отримав прихильну відповідь, а звернення до Кобеко залишилося без відповіді. Не коментуючи наведеного, зауважимо, що без позитивної відповіді залишилося і звернення Ганни Барвінок до імператриці з клопотанням про дозвіл на розповсюдження повного перекладу Св.Письма в Російській імперії.

При такому обмеженні духовного життя українського народу поява Біблії українською мовою була визначною подією, особливо для підросійської України, куди вона доходила нелегальним шляхом. До речі, це був один із вагомих аргументів на користь видання у 1906 р. перекладу Євангелій П.Морачевського. В брошурі Крижановського "Библия на украинском языке" за 1918 р. підноситься значення часткових перекладів Св.Письма В.Александрова, М.Лободовського, П.Морачевського, П.Куліша з 1872 р. і особлива увага засереджена на повному виданні Біблії П.Куліша, І. Нечуя-Левицького та І.Пуллая. Наводячи зразки перекладу книги Йова, Псалтиря, що особливо відзначалися красою і поетичністю українського слова, в яких «четкость украинской речи, как нельзя более подошли к великим поэтическим произведениям древности», автор назвав переклад «настойной книгой», якою «с успехом могут пользоваться все украинцы, независимо от места их жительства».

«І Морачевський, і Куліш, і Нечуй-Левицький були великі знавці української латературної мови свого часу; їхні переклади місцями – плід великого мовного надхнення, що ще довго не стратить своєї краси», – писав відомий знавець і перекладач Св.Письма митрополит Іларіон [Огієнко 1934: 131 – 138]. На його переконання, ці переклади для свого часу могли бути високоцінні, якби виходили своєчасно, а не тоді, коли жива літературна мова значно переростала мову перекладу. Найгрунтовнішою і найкращою для свого часу визнала Біблію Куліша, Нечуя-

Левицького та Пулюя Літургійна комісія в Римі під керівництвом патріарха Йосипа Сліпого, як стверджується про це в одній із публікацій журналу «Prager Nachrichten» за 1977 р.

Цей переклад витримав низку перевидань у Відні (1906, 1908, 1909, 1912, 1920 роки) та Берліні (1910 рік) і мав певний вплив на подальші переклади Біблії. Незважаючи на значні зміни в українському правописі та появу ґрунтовних перекладів сучасною українською мовою, ювілейні видання 1944 року (Нью-Йорк), 1947 року (Лондон) та 2000 року (Київ) стали раритетними.

Блискавично розійшлися життєписно-бібліографічні нариси про цих великих подвижників нації [Гайда, Пляцко 1998: 286; Шендеровський 1997: 288], збірники праць Івана Пулюя [Пулюй 1996: 712; Пулюй 1997: 271]. Повільно, але неспинно, попри всі труднощі і перешкоди, повертається до українського народу його понівечена історична пам'ять, а разом з нею – його неоціненні духовні скарби. І прийде час, коли ми поглянемо на свою минувшину з почуттям гордості і захоплення, з нестримним бажанням бути гідними її нащадками.

Література: Біографія професора електротехніки німецької технічної академії в Празі Івана Пулюя. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2221.; Гайда Р., Пляцко Р. Іван Пулюй. – Львів: Видання НТШ, 1998. – 286 с.; Лист без коверти яко відповідь Впр. Крилошанину Малиновському на реферат Молитовника. – Відень, 1871.; Матеріали про наукову діяльність Пулюя Івана (біографія, списки праць, копії листів до Академії наук у Петербурзі від 30 червня 1904 р. і до японського генерала Ногі від 5 лютого 1905 р. – Ф. 309. – Оп.1 – СПр. 2222.; Огієнко І. Не маємо каменя наріжного. – Варшава: Рідна мова. Наук.-поп. Місячник. – Ч. 4. – 1934. – с. 131-138.; Пулюй І. Нові і перемінні звізди. – Відень, 1905. – 32с.; Пулюй І. Збірник праць. – К.: Рада, 1996. – 712 с.; Пулюй І. Молитовник. Псалтир. –К.: Рада, 1997. – 271 с.; Студинський К. Листування і зв'язки П.Куліша з Іваном Пулюєм // Збірник Філологічної секції НТШ. -Львів, 1930. – Т. 22. – Ч. 2. – 83с.; Франко І. План викладів історії літератури руської // Зібрання творів: У 50 т – Т. 41. – К., 1984. – С. 31.; ЦДІА України у Львові. – Ф. 309. – Спр. 1790. Арк.5.; Шендеровський В. Пулюй-Куліш. Подвижник нації. – К: Рада, 1997. – 288 с.

Первый украинский перевод Библии (К 110-ой годовщине)

В статье отобразено предпосылки и история написания первого полного перевода Библии на украинский язык; акцентированы актуальность, важность высокий уровень выполнения; отобразена самоотверженная работа авторов.

Ключевые слова: первый перевод, Библия, Старый Завет, Новый Завет.

Рецензенти: Вільчинська Т.П., д-р філол. наук, проф. (Тернопіль)

Поляруш Н.С., к.філол.наук, доц. (Вінниця)

Тетяна Скуратко, викл. (Тернопіль)

ББК 83.3 (4УКР)

УДК 82-312.1.

Новаторство Івана Драча в моделюванні ліро-епічної поеми Івана Драча

У статті висвітлено ліро-епічний елемент у поетичній драматургії Івана Драча, розкрито епічне начало композиційних складників поем митця, простежено розвиток драматизованої авторської думки. Значна увага приділяється «новелістичності», епічній цитатності, чергуванню поетичної мови з прозовою у драматичних поемах митця.

Ключові слова: жанр, драматична поема, епічність, драматизм, художній стиль, образ, новелістичність, цитатний дискурс, ліричний герой.

Tetyana Skuratko Ivan Drach's innovation in the design of lyric-epic poems by Ivan Drach

This article explores the lyric-epic element reflected in poetic dramaturgy of Ivan Drach, the epic beginning of composition elements of the artist's poems, development of dramatizing author's thought. Considerable attention is paid to the «novelism», epic quotations, poetic and prose language alterations in the dramatic poems of the artist.

Keywords: genre, dramatic poem, epic, dramatic effect, artistic style, image, novelism, quotation discourse, lyric hero.

Сучасна наукова диференціація літературних жанрів досить розгалужена. Поділ художніх творів на види й різновиди в сучасній теорії літератури здійснюється на основі триступеневої класифікації жанрів. За концепцією, яка бере свій початок від